

DOI 10.33930/ed.2019.5007.51(10-12)-7

УДК 141.1

КОМУНІКАТИВНО-ЦІННІСНІ ПОРАДИ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ ЕПІКУРА*COMMUNICATIVE AND VALUABLE ADVICE IN THE PHILOSOPHICAL VIEWS OF EPICURUS***О. Ю. Рак****Актуальність теми дослідження.**

На період війни, розуміння щастя змінилось, цінність життя теж дало нову форму пояснень, тому тема стала ще більш актуальною на сьогоднішній день. Стаття присвячена аналізу філософських поглядів Епікура про смерть, щастя, знання та інші важливі теми. У процесі дослідження автором детально опрацьовано аргументи Епікура – чому смерть не є злом, а також його ідеї про те, як досягти щастя в житті.

Постановка проблеми.

Розкрито проблематику, що філософія Епікура пропонує практичні комунікативно-ціннісні поради, як жити без страху перед смертю, цінувати життя і знаходити радість у простих речах. Епікур у своїх філософських роздумах підкреслює важливість розумного життя, етики, справедливості, знань і суджень. При опрацюванні даної проблеми ми бачимо суттєвий вплив епікуреїзму на українську культуру. Автор статті при проведенні дослідження наводить приклади використання ідей Епікура в творах таких українських письменників, як: Іван Франко, Лєся Українка та Микола Хвильовий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковими дослідженнями щодо філософських поглядів Епікура щодо проблемних понять представлено у працях відомих українських авторів, таких як: М. М. Мовчан, О. В. Кулешов, Л. С. Кучера, П. А. Кравченко, В. Л. Петрушенко, М. В. Сінельникова. Слід виокремити американського класика, вченого-філософа Девіда Константа, який досліджував епікурейську філософію і його праця “Деякі аспекти епікурейської психології”.

Постановка завдання. Виявлення основних моментів у епікурейській філософії – це існування людини, цінність життя та буття, розуміння основних понять “щастя”, “задоволення”, “страху”, “страждання” тощо. Філософ наголошує,

Urgency of the research. During the war, the understanding of happiness changed, and the value of life also gave a new form of explanation, so the topic has become even more relevant today. The article is devoted to the analysis of Epicur philosophical views on death, happiness, knowledge and other important topics. In the course of the study, the author elaborates on Epicur arguments as to why death is not evil, as well as his ideas on how to achieve happiness in life.

Target setting. The article reveals that the philosophy of Epicurus offers practical communicative and value-based advice on how to live without fear of death, appreciate life and find joy in simple things. In his philosophical reflections, Epicur emphasizes the importance of a reasonable life, ethics, justice, knowledge and judgment. When studying this problem, we see a significant influence of Epicureism on Ukrainian culture. The author of the article provides examples of the use of Epicurus' ideas in the works of such Ukrainian writers as: Ivan Franko, Lesya Ukrainka and Mykola Khvylovyyi.

Actual scientific researches and issues analysis. Scientific research on the philosophical views of Epicur on problematic concepts is presented in the works of famous Ukrainian authors, such as: M. M. Movchan, O. V. Kuleshov, L. S. Kuchera, P. A. Kravchenko, V. L. Petrusenko, M. V. Sinelnikova. We should single out the American classic, scientist-philosopher David Konstan, who studied Epicurean philosophy and his work “Some Aspects of Epicurean Psychology”.

The research objective. Identification of the main points in Epicurean philosophy is the existence of man, the value of life and being, understanding of the basic concepts of “happiness”, “pleasure”, “fear”, “suffering”, etc. The philosopher

що найкращим чином досягнення щастя та задоволення – це мати якомога менше потреб від життя. А відповідно дня нас постає завдання – виокремити найкращі поради для життя, щоб отримати насолоду і щастя у людському бутті.

Виклад основного матеріалу. Філософ мав оптимістичний напрям щодо етики життя та задоволення і вважав, що в усьому є міра її дотримання. Ідеал життя та буття полягає – у задоволенні природних, а не створених бажань. Жодним чином Епікур був проти заздрощів та злих намірів нашкодити комусь, основне в його житті пам'ятати про безкорисливу доброту, оскільки вона завжди винагороджується. Вчений наголошував на необхідності постійно працювати над своїми знаннями та чуттями, щоб бути потрібним для багатьох.

Найважливішою комунікативною порадою філософа була розуміння щастя і вміти вдовольнитися найменшим, також відноситься до смерті як кінцею буття людини і треба жити отримуючи задоволення від природнього та фізичного існування, насолоджуватись життям, але пам'ятати межі допустимості заборонених пристрастей.

Висновки. Мета нашого життя – це пошук щастя, жити доброчесно і справедливо, керувати своїми думками, а отже – здобувати розум та знання. Автором розроблено висновок, що головними комунікативно-ціннісними порадами є принцип задоволення за Епікуром – це не просто пошук фізичних радощів, а комплексний підхід до життя, який включає в себе розуміння і задоволення як фізичних, так і розумових потреб, і в кінцевому – досягнення “атараксії”, тобто спокою душі.

Ключові слова: смерть, страх, щастя, задоволення, епікуреїзм, комунікативно-ціннісна порада, атараксія.

emphasises that the best way to achieve happiness and satisfaction is to have as few needs from life as possible. And so, the task of the day is to identify the best tips for living in order to gain pleasure and happiness in human existence.

The statement of basic materials. The philosopher had an optimistic approach to the ethics of life and pleasure and believed that in everything there is a measure of its observance. The ideal of life and being is to satisfy natural, not created desires. In no way was Epicurus against envy and evil intentions to harm someone, the main thing in his life was to remember selfless kindness, because it is always rewarded. The scientist emphasized the need to constantly work on his knowledge and senses in order to be useful to many.

The philosopher's most important communicative advice was to understand happiness and be able to be satisfied with the least, also to treat death as the end of human existence and to live enjoying natural and physical existence, to enjoy life, but to remember the limits of admissibility of forbidden passions.

Conclusions. The purpose of our life is the search for happiness, to live virtuously and justly, to control our thoughts, and therefore to acquire intelligence and knowledge. The author has developed the conclusion that the main communicative and valuable advice is the principle of satisfaction according to Epicurus - it is not just a search for physical joys, but a comprehensive approach to life, which includes understanding and satisfying both physical and mental needs, and ultimately - achievement “ataraxia”, that is peace of mind.

Keywords: death, fear, happiness, pleasure, epicureanism, communicative value advice, ataraxia.

“Найстрашніше із усіх зол, смерть, жодним чином нас не стосується, оскільки коли ми існуємо, смерть не присутня; а коли смерть наявна, тоді ми не існуємо”

Епікур

Актуальність теми полягає в тому, що філософія Епікура до кінця не вивчена, адже поняття “щастя” та “задоволення” є найвищим благом, а метою нашого дослідження полягає в тому, щоб емпірично дослідити комунікативно-

ціннісні поради філософа щодо понять щастя, нещастя, страху, задоволення, смерті, а також, яким чином ми повинні цінувати життя і на чому акцентувати міру нашого буття.

Постановка проблеми. Поняття “смерть” є частиною нашого життя, оскільки в мозку людини закладено почуття страху до смерті на біологічному і психологічному рівнях. Центальною проблемою життя-смерть займався античний й давньогрецький філософ Епікур, який розробив декілька фактів з приводу страху до смерті, а саме: смертність душі, остаточне неіснування смерті, аргумент симетрії, а також страх перед гнівом Богів та природними явищами. Фактично проблемою смерті можна займатися вічно і вона ніколи не вирішиться і не буде мати остаточної єдиної думки чи твердження. Оскільки смерть – це потойбіччя, яке невідоме і невидиме, але шлях до смерті може бути тривалим і мати певний шлях. Філософ знав, що центром нашого життєвого шляху – це отримати щастя й задоволення і ми всі прагнемо цього – це є природним явищем людського життя. Тому важливо оцінити поняття “щастя” і відчуття задоволення. За висловлюванням Епікура *“Жодне задоволення саме по собі не є злом; але засоби досягнення деяких задовольень доставляє набагато більше клопоту, ніж задоволення”*. Тобто цитата дає нам зрозуміти, що не кожне задоволення може дати нам результат позитивний, інколи навпаки дасть негативний, як до прикладу, наркотики, алкоголізм і т.д. *“Той, хто знає межі життя, знає, як легко позбутися болю від нестачі, зробивши життя досконалим; тому йому не потрібні дії, які тягнуть за собою боротьбу”*. Цим твердженням ми бачимо, що Епікур був прихильником задоволення духовного, а не фізичного, розробив принцип щастя – спокої в душі “атараксія” (грец. ataraxia – незворушність) [1].

Епікур у своїй “теорії атомізму” виніс основне життєве кредо – вміти відхилитися від незадоволення та страждань, тобто філософ був проти “гонитви за задоволенням бажань”, оскільки від цього людина на одному не зупиниться, а далі біжить до пошуку ще кращого, а відповідно на основі цього розвивається риса – невдоволення і озлобленість до життя.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науковий доробок, спрямований на розв’язання філософських питань життя, страху перед смертю, задоволення та отримання щастя, представлених у працях: М. М. Мовчана, О. В. Кулешова, Л. С. Кучера, П. А. Кравченко, В. Л. Петрушенко, М. В. Сінельникова та багатьох інших. Попри достатню кількість наукових робіт у царині в своїй філософії Епікур стверджує ідеал мудреця-філософа, який не дозволяє надмірно хвилювати свою душу жодними пристрастями, адже володіючи знаннями, він долає будь-які страхи і здатен жити в поміркованості своїх задовольень навіть на тлі перспективи кінця. Епікур був першим, хто поборов страх перед богами, заперечивши їх вплив на життя людей та природи. Філософія Епікура є надзвичайно актуальною сьогодні на період війни, адже в цей час людина переосмислює цінність життя і щастя.

Постановка завдання. Пропонується здійснити аналіз філософського бачення Епікура щодо розуміння важливих понять існування буття людини і її відношення до життя. Основним завданням – виокремити основні комунікативно-ціннісні поради філософа щодо правильного життя, навчитися долати страх перед смертю тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Епікур (грецьк. Επίκουρος) з Самосу (341 р. до н. е. – 270 р. до н. е.) – давньогрецький філософ-матеріаліст, чий вплив на розвиток філософії значно був суттєвий. Він активно розвивав ідеї,

що базувалися на концепціях Демокріта [4].

Філософський напрямок епікуреїзму сильно вплинув на подальших мислителів, включаючи римських філософів, у наступні періоди еллінської історії [1].

Філософ Епікур писав: “Найстрашніше із усіх зол, смерть, жодним чином нас не стосується, оскільки коли ми існуємо, смерть не присутня; а коли смерть наявна, тоді ми не існуємо” [10, с.231-234].

М. М. Мовчан зазначив, що Епікур стверджував, що головна мета філософії полягає в тому, щоб допомогти людям подолати страх перед смертю, який є загальним. Серед численних аргументів, що сприяють подоланню цього страху, можна виділити три основних:

- 1) смертність душі;
- 2) переконання, що смерть - це ніщо;
- 3) аргумент симетрії.

З точки зору смертності душі, Епікур вважав, що душа також є смертною і розпадається разом із тілом. Якщо це так, і ми не існуємо після смерті, немає чого боятися. Відсутність свідомості після смерті робить страх надмірним.

У другому аргументі, Епікур зазначав, що коли ми живемо, смерті ще немає, а коли настане смерть, ми уже не існуємо. Тому, немає сенсу боятися смерті, яка є незначною для нашого відчуття.

Найбільш переконливим є аргумент симетрії, який вказує на те, що стан після смерті аналогічний стану перед нашим народженням. Це дозволяє нам розуміти, що обидва стани небуття – до нашого народження і після смерті – однакові. Таким чином, боятися другого стану небуття (вічності) не має сенсу, оскільки він аналогічний першому, про який ми мало думаємо [8].

У філософії Епікура виявлено глибоке усвідомлення смерті, яке впливає на його уявлення про сутність життя. Епікур підкреслює, що смерть є позбавленням відчуття, і тому не може мати прямого впливу на того, хто ще живий. Його утвердження про те, що смерть не стосується нас у прямому змісті, викликає важливі міркування про сутність нашого існування.

Для Епікура важливо зосередитися на житті та насолодах, які воно принесе, оскільки він вважає, що мудрість полягає у розумінні, що “смерть не має до нас ніякого відношення” [10]. Такий підхід зміцнює його переконання, що справжня насолода полягає в усвідомленні моменту, а не вічному триванні.

За Епікуром, природні бажання і страждання мають своє місце в житті, проте він закликає до розумного вибору та уникає всякого перебільшення. Для нього, мудрість полягає в розрізненні між природними і неприродними бажаннями, а також у здатності знайти баланс між задоволенням і стражданням.

Філософія Епікура за комунікативно-ціннісним аспектом пропонує не тільки новий погляд на смерть, але й вчить нас цінувати момент, розуміти природу нашого існування, і знаходити радість в житті, незважаючи на його непередбачуваність. Його ідеї залишаються актуальними і викликають до глибоких роздумів про сенс життя та його значення.

Автор О. В. Кулешов зазначив, що Епікур глибоко досліджує теми життя, смерті, задоволення та щастя. Епікур дає поради, як жити без страху та досягти щастя через розумне життя, етику та справедливість. Можна виділити наступні основні поради:

1. Смерть не є злом: Епікур стверджує, що смерть не має до нас ніякого відношення, адже коли ми живі, смерті ще немає, а коли настає смерть, ми вже не існуємо. Це твердження звільняє людину від страху перед смертю, дозволяючи їй

зосередитися на житті.

2. Задоволення як основа щастя: Епікур визнає задоволення першим і природним благом. Проте він не ототожнює задоволення з розпустою. Навпаки, він підкреслює важливість простого життя, вільного від тілесних страждань та душевного неспокою.

3. Розумне життя, етика та справедливість: Епікур стверджує, що неможливо жити приємно, не живучи розумно, морально та справедливо. Ці чесноти нерозривно пов'язані з щасливим життям.

4. Знання та роздуми: Епікур закликає до постійного самовдосконалення через знання та роздуми. Він рекомендує досліджувати причини вибору та уникнення, а також виганяти “брехливі” думки, що породжують сум'яття [6].

Вчений Л. С. Кучер зазначає, що Епікурова філософія контрастує з деякими іншими течіями того часу, які роблять акцент на страху перед богами або аскетизмі. Епікур же пропонує життєствердну філософію, що фокусується на досягненні щастя в цьому житті [7].

Важливо зазначити, що вплив Епікура на українську культуру не був однорідним. Деякі українські мислителі критикували його ідеї, вважаючи їх надмірно гедоністичними. Проте, епікурова філософія, безсумнівно, збагатила українську культуру та дала українцям нове розуміння сенсу життя.

Ось деякі приклади впливу епікуреїзму на українську культуру:

– Іван Франко у своїй повісті “Воа constrictor” використовує Епікурові ідеї для дослідження теми життя та смерті.

– Леся Українка у своїй драмі “Лісова пісня” використовує Епікурові ідеї для дослідження теми щастя та свободи.

– Микола Хвильовий у своїх творах використовує Епікурові ідеї для дослідження теми сенсу життя та людської екзистенції.

Філософія Епікура – це цінний ресурс для українців, які шукають шлях до щасливого та повноцінного життя. Вона пропонує практичні поради, як жити без страху, цінувати життя та знаходити радість у простому [8].

Епікур вважав, що щастя є головною метою людського життя. Для досягнення щастя він пропонував уникати болю і тривоги, знаходячи задоволення в простих радощах. Щастя, за Епікуром, не полягає в розкоші чи надмірності, а у відсутності страждань і тривог, які порушують душевний спокій. Філософ наголошував, що справжнє щастя досягається через розсудливе задоволення природних і необхідних потреб, таких як їжа, притулок та дружба. Він також підкреслював важливість душевного спокою (атараксії) і відсутності тілесного болю (апонії), як основи для досягнення щастя. Таким чином, Епікур бачив щастя в гармонії тіла і душі, де розумні задоволення і відсутність надмірностей є ключовими чинниками.

Принцип задоволення є центральним в епікурейській філософії і базується на переконанні, що все, що ми робимо, має бути спрямоване на досягнення задоволення і уникнення болю. Однак, Епікур розрізняв види задоволень і підкреслював важливість вибору правильних, які приносять довготривалу радість і спокій. Він поділяв задоволення на природні і необхідні, природні і не необхідні та неприродні і не необхідні. Природні і необхідні задоволення, такі як: їжа і вода, є базовими для виживання і щастя [11].

Природні і не необхідні, як-от розкішна їжа, можуть бути приємними, але не є критичними для щастя. Неприродні і не необхідні задоволення, як-от влада чи багатство, часто приносять більше тривог і розчарувань, ніж радості. Епікур закликав до поміркованості і розсудливості, адже тільки розумне використання

задоволення може привести до справжнього щастя. За Епікуром, важливо уникати надмірностей, які можуть зруйнувати баланс і привести до нових страждань. Цей підхід до задоволень допомагає уникнути пасток, що часто супроводжують прагнення до неприродних і не необхідних бажань, таких як багатство або слава, які, хоча і можуть виглядати привабливими, насправді здатні викликати більше тривог і розчарувань, ніж справжнього задоволення.

Автор П. А. Кравченко зазначив, що Епікур вважав задоволення як розумове. Інтелектуальні радості, такі як навчання, філософські роздуми, спілкування з друзями, є важливою частиною щасливого життя. Вони допомагають людині досягати душевного спокою, уникати страхів і тривог. Він наголошував на важливості роздумів і самоаналізу, адже вони дозволяють зрозуміти справжні причини наших бажань і страхів, і таким чином уникнути непотрібних страждань [5]. Епікур хотів своєю філософією подати практичне впровадження в життя, поєднуючи саму етику життя з такими науками як фізика і логіка, говорячи про зіткнення і роз'єднання атомів, цим пояснюючи, що у просторі між цими світами, безсмертні і щасливі, живуть боги, не піклуючись про світ і людей. Можна порівняти тлумачення філософа з сьогоденням наших політиків при владі, які дбають лише про себе, а не про народ.

Епікур підкреслював, що розумне життя, спрямоване на досягнення задоволень, повинно бути гармонійним, врівноваженим і вільним. Він рекомендував практикувати аскетизм, не в сенсі повного відмови від задоволень, а як засіб навчитися цінувати прості радості життя і уникати надмірностей. За його словами, людина повинна задовольняти свої природні потреби, але не бути рабом своїх бажань. Так, просте харчування може приносити більше радості і задоволення, ніж розкішні бенкети, адже задоволення від їжі полягає не в її кількості чи розкоші, а в усвідомленні її достатності і необхідності [5].

Отже, принцип задоволення за Епікуром – це не просто пошук фізичних радощів, а комплексний підхід до життя, який включає розуміння і задоволення як фізичних, так і розумових потреб. Розсудливість, поміркованість і глибоке розуміння своїх справжніх бажань і потреб є ключовими для досягнення довготривалого щастя і душевного спокою.

На сьогодні, сучасна течія “задоволення” базується на епікуреїзмі [9], адже люди зараз прагнуть все нових екзотичних страв і фруктів, овочів, розважальних шоу-програм і т.д. Нині людина стала особливо вибаглива до всього і всіх, у світі великого вибору багатьох речей, предметів, широкого спектру послуг тощо і це дає позитивний шлях до вдосконалення людини у всіх життєвих процесах.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що філософія Епікура дає комунікативно-ціннісні практичні поради, як жити без страху, досягти щастя і отримувати задоволення. Його філософія підкреслює важливість розумного життя, етики, справедливості, знань та роздумів. Ці ідеї залишаються актуальними й досі, пропонуючи шлях до щасливого та повноцінного життя.

Досліджуваний погляд Епікура є цінним джерелом для аналізу його філософії. Він дає чітке уявлення про смерть, задоволення, щастя, знання та інші важливі теми. Це також може бути використано для порівняння епікуреїзму з іншими філософськими течіями.

Вчення Епікура про щастя й шляхи його досягнення ґрунтується на етиці евідемонізму, яка робить людину відповідальною за власне щастя й нещастя, адже філософ вважає спокій найдосконалішим станом людини, а просвіту розуму єдиним засобом проти страхів.

Список використаних джерел:

1. Konstan, D 2005, *Epicurus. Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Available from : <<https://plato.stanford.edu/entries/epicurus/>>. [2 December 2024].
2. Weger, H, Castle Bell, G, Minei, EM, & Robinson, MC 2014, *Relative effectiveness of active listening in initial interaction. International Journal of Listening*, 28 (1), pp. 13–31. Available from : <<https://doi.org/10.1080/10904018.2013.813234>>. [2 December 2024].
3. Kenar, DJ, Cody, MJ, & Manusov, VL 2003, *Interpersonal Communication: A Goal-Based Approach*, 3rd ed., New York, NY : *Bedford/St. Martin's*.
4. Епікур 2002, *Філософський енциклопедичний словник*, голова редколегії Шинкарук, ВІ та ін., Київ : *Абрис, Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України*, 742 с.
5. Кравченко, ПА & Москаленко, СМ 2008, 'Щастя як загальна мета людського життя в епікурейській етиці', *Філософські обрії*, № 20. Доступно : <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25856/17-Kravchenko.pdf?sequence=1>>. [4 Листопад 2024].
6. Кулешов, ОВ 2017, *Філософія: практикум для здобувачів освітнього ступеня бакалавра зі спеціальностей 072 "Фінанси, банківська справа та страхування"; "071 Облік і оподаткування"*, упоряд. О. В. Кулешов; Міністерство освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т, Черкаси: *ЧДТУ*, 60 с.
7. Кучер, ЛС 2010, *Феномен смерті як філософсько-антропологічна проблема сучасності*. Дисертація кандидата наук, *Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 200 с. Доступно : <<https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42795?show=full>>. [4 Листопад 2024].
8. Мовчан, ММ 2019, *Страх як проблема буття людини в соціальному середовищі*. Монографія, Полтава: *ПУЕТ*, 356 с. Доступно : <<https://core.ac.uk/download/pdf/326487416.pdf>>. [10 Листопад 2024].
9. Мозговий, І 2003, 'Егоїстично-індивідуалістський контекст епікурейського гедонізму в розумінні проблеми свободи', *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Філософія. Тернопіль, № 11, с. 65-70.
10. Петрушенко, В 2009, *Висловлювання та сентенції знаменитих філософів*. Тлумачний словник основних філософських термінів, Львів: *Видавництво Національного університету "Львівська політехніка"*, С. 234-261.
11. Сінельнікова, МВ 2018, 'Страх смерті та можливості його подолання у філософії Епікура', *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*, голов. ред. Яковлев, ДВ; відпов. секретар Шамша, ІВ, *Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія"*. Одеса, Вип. 21. с. 103-105. Доступно : <<http://hdl.handle.net/11300/11421>>. [10 Листопад 2024].

References:

1. Konstan, D 2005, *Epicurus. Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Available from : <<https://plato.stanford.edu/entries/epicurus/>>. [2 December 2024].
2. Weger, H, Castle Bell, G, Minei, EM, & Robinson, MC 2014, *Relative effectiveness of active listening in initial interaction. International Journal of Listening*, 28 (1), pp. 13–31. Available from : <<https://doi.org/10.1080/10904018.2013.813234>>. [2 December 2024].
3. Kenar, DJ, Cody, MJ, & Manusov, VL 2003, *Interpersonal Communication: A Goal-Based Approach*, 3rd ed., New York, NY : *Bedford/St. Martin's*.
4. Epikur 2002, *Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk (Philosophical Encyclopedic Dictionary)*, holova redkolehii Shynkaruk, VI ta in., Kyiv : *Abrys, Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy*, 742 s.
5. Kravchenko, PA & Moskalenko, SM 2008, 'Shchastia yak zahalna meta liudskoho zhyttia v epikureiskii etytsi ('Happiness as a general goal of human life in Epicurean ethics)', *Filosofski obrii*, № 20. Dostupno : <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25856/17-Kravchenko.pdf?sequence=1>>. [4 Lystopad 2024].
6. Kulieshov, OV 2017, *Filosofia: praktykum dlia zdobuvachiv osvitnoho stupenia bakalavra zi spetsialnostei 072 "Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia" (Philosophy: a workshop for applicants for a bachelor's degree in specialties 072 "Finance, banking and*

- insurance*"); "071 Oblik i opodatkuвання", uporiad. O. V. Kulieshov; Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Cherkas. derzh. tekhnol. un-t, Cherkasy: ChDTU, 60 s.
7. Kucher, LS 2010, *Fenomen smerti yak filosofsko-antropologichna problema suchasnosti (The phenomenon of death as a philosophical and anthropological problem of our time)*. Dysertatsiia kandydata nauk, Nats ped. un-t im. M. P. Drahomanova, Kyiv, 200 s. Dostupno : <<https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42795?show=full>>. [4 Lystopad 2024].
 8. Movchan, MM 2019, *Strakh yak problema buttia liudyny v sotsialnomu seredovyshchi (Fear as a problem of human existence in the social environment)*. Monohrafiia, Poltava: PUET, 356 s. Dostupno : <<https://core.ac.uk/download/pdf/326487416.pdf>>. [10 Lystopad 2024].
 9. Mozghovyi, I 2003, 'Ehoistychno-indyvidualistskyi kontekst epikureiskoho hedonizmu v rozuminni problemy svobody (Egoistic-individualist context of Epicurean hedonism in understanding the problem of freedom)', *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriia: Filosofiia*. Ternopil, № 11, s. 65-70.
 10. Petrushenko, V 2009, *Vyslovlivannia ta sententsii znamenytykh filosofiv (Statements and maxims of famous philosophers)*. Tlumachnyi slovnyk osnovnykh filosofskykh terminiv, Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", С. 234-261.
 11. Sinelnikova, MV 2018, 'Strakh smerti ta mozhlyvosti yoho podolannia u filosofii Epikura (Fear of Death and Possibilities of Overcoming It in the Philosophy of Epicurus)', *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal*, holov. red. Yakovlev, DV; vidpov. sekretar Shamsha, IV, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia". Odesa, Vyp. 21. s. 103-105. Dostupno : <<http://hdl.handle.net/11300/11421>>. [10 Lystopad 2024].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.51(10-12)-8

УДК 130.3+140.8(17)

АГРЕСИЯ І ВІЙНА: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ РОЗМІРКУВАННЯ ПРО УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ «ВІЧНОГО МИРУ» ТА ПРИЧИНИ АГРЕСИЇ

AGGRESSION AND WAR: PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL
REFLECTIONS ON THE CONDITIONS FOR ACHIEVING "PERPETUAL
PEACE" AND THE CAUSES OF AGGRESSION

Ю. Л. Константинов

Актуальність теми дослідження. Питання агресії та війни залишаються невирішеними проблемами людства навіть у XXI столітті. У процесі філософського осмислення цих феноменів постає потреба у пошуку шляхів досягнення "вічного миру", як ідеалу гармонійного співіснування. Особливо актуальним пошук умов досягнення миру та припинення війни є для нашої країни.

Постановка проблеми. Особливість розміркування про умови досягнення "вічного миру" полягає у складності оцінювання перспектив такого миру на тлі постійних воєн та соціальних конфліктів, що тривають у сучасному світі.

Urgency of the research. The issues of aggression and war remain unsolved problems of humanity even in the 21st century. In the process of philosophical comprehension of these phenomena, there arises a need to seek ways of achieving "perpetual peace" as the ideal of harmonious coexistence. The search for conditions to establish peace and end war is especially pertinent to our country.

Target setting. The distinctive feature of reflecting on the conditions for achieving "perpetual peace" lies in the complexity of assessing the prospects for such peace against the backdrop of ongoing wars and social conflicts in the modern world.